

KERTINĖ
PARAŠTĖ

Knyga apie Atgimimą

Pasirodė nauja knyga apie Lietuvą anglų kalba (Boulder, Colorado: Westview Press/Harper Collins, 1997), pavadinta *Lithuania. The Rebel Nation*. Ši knyga yra viena iš serijos apie posovietines respublikas, parašyta profesorius V. Stanley Vardys ir Judith B. Sedaitis. Dar išeis knyga apie Latviją ir kitas nepriklausomas respublikas.

Lietuva vadinama „maištinga“ ir tai tinka. Maištingumo nėra senoji istorija, kaip noras atsipalaiduoti nuo unijos su Lenkija, sukilimai devyniolikajame šimtmetyje prieš carą ir dvidešimtajame šimtmetyje prieš sovietiją.

Tačiau svarbiausia knygos dalis yra sovietinė okupacija, *glasnost* atėjimas į Lietuvą, kuriuo pasinaudota labiau už kitus. Aišku, istorijai retas kraštas išsilaisvino nuo imperijų. Nuo sovietijos nebuvo net pavyzdžių. Gal dėl to toks sunkus, keblus ir ilgas buvo išsilaisvinimo procesas, trukęs apie dvejus metus.

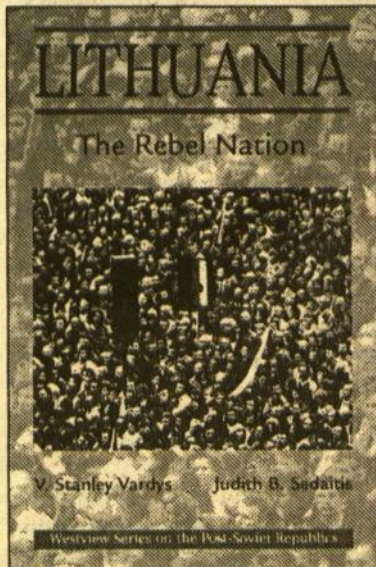
Iš *glasnost* idėjų želmenis kėlė įvairūs sambūriai, sukruto Laisvės lyga, rusų Jėdinstvo, net Katalikų Bažnyčia, veikusios atskirai ar viena prieš kitą. Neregėtas dalykas buvo stiprus Lietuvos Sąjūdis.

Ir todėl kova vyko tarp Sąjūdžio ir Komunistų partijos. Partija turėjo visą valdžią savo rankose, rodė savo galią, bet turėjo pralaimėti populiariam Sąjūdžiui, kuris kažkodėl nenorėjo tapti politine partija. (Idomu, kas būtų, jei Sąjūdis būtų tapęs partija?)

Komunistų partija kiek atsigavo, atsiskyrusi nuo Kremliaus komunistų partijos. Bet kova vis ejo, keitėsi premjerai, Prunskienė neatlaikė sunkaus egzamino ir pasitraukė Seimui prieš ją nubalsavus (po nepriklausomybės paskelbimo).

Estai pareiškė, kad jų vidaus įstatymai yra svarbesni už Maskvos įstatymus. Lietuva tuo nepasiekė ir, Kremlui pykstant, Brazauskas, kartais Landsbergis sugalvodavo kaip pašalinti vis naujas krizes.

Paskelbus nepriklausomybę, Lietuva atsidūrė tarp pikto Kremliaus ir Vakarų, kurie nuolaidžiavo sovietų imperijai. Rusai po mėnesio įvedė blo-

Viršelio nuotrauka: lietuviai, 1988 metais protestuojantys prieš Molotovo-Ribbentropo paktą (R. Urbakavičiaus fotografija). Knyga: V. Stanley Vardys ir Judith B. Sedaitis. *LITHUANIA: The Rebel Nation*. Westview Series on the Post-Soviet Republics. Boulder, Colorado: Westview Press/Harper Collins, 1997. 242 puslapiai. Kaina — 21.50 dolerių.

kadą. Ir tada premjerė Prunskienė pradėjo važinėti po Vakarų, ieškodama pagalbos ar užtarimo. Washington'e su ja elgėsi netinkamai. Kohl ir Mitterand buvo jai labai šalti, tikriausiai bijojo, kad rusai supyks ir neišves iš Vokietijos savo kariuomenės.

Vakarai knygoje rodomi kaip savo elgesiu svetimi atgimusiai demokratiškai Lietuvai. Vakarai domėjosi Gorbačiovu. Vakarai taipgi buvo tarp dviejų plaktukų: išprausti tarp Gorbačiovo ir pagalbos ieškančios Lietuvos. Pasitarę, Vakarai rado idėją: pasiūlė Lietuvai moratoriumą (nepriklausomybei) ir pasitarimus su rusais. Bet rusai, sutikę su moratoriumu, visai nemanė kalbėtis. Reikėjo net dviejų mėnesių Lietuvai suredaguoti moratoriumą.

Daug smulkesnių gresmingų įvykių vyko Lietuvoje iki susirėmimų prie radijo ir televizijos bokšto Vilniuje, kas parodė, kaip rusai nenori paleisti okupuoto krašto. Seimas ir valdžia turėjo turėti kantrybės ir nerius iš plieno, atlaikydami vis naujas sovietijos spaudimą.

Knygos gale — nevykęs pušas Maskvoj, Gorbačiovo pagrobimas ir Jelcino kilimas. Ne tik Jelcinas, bet nemaža pasaulio valstybių atkreipė dėmesį ir pripažino Lietuvos nepriklausomybę.

Martynas Mažvydas ir jo laikai

ALBINAS JOVAIŠAS

Martynas Mažvydas, pirmųjų lietuviškų knygų kūrėjas, atėjo į lietuvių tautos kultūrą Renesanso laikais — šešiolikame amžiuje. Renesansui, arba Atgimimui, būdingas ryškus mokslo ir meno pakilimas, dėmesys tautai ir valstybei. Sakoma, kad Viduriniais amžiais vyravo teocentrizmas (graikiškai *theos* — dievas, lotyniškai *centrum* — vidurys), kuris visa ko pradžia ir pabaiga, centru ir esme laikė Dievą. Renesanso laikais ima reikštis greta teocentrizmo ir antropocentrizmas (graikiškai *antropos* — žmogus). Taigi žmogus ima jaustis taip pat galintis daug ką nulemti. Tokia nuostata yra labai palanki augti tautinei kultūrai. Renesanso laikų inteligentai pasivadino humanistais (lotyniškai *humanus* — žmoniškas, mylintis žmones). Daug vertybių jie ieškojo antikoje, todėl visi puikiai mokėjo lotynų, taip pat graikų kalbą.

Didžiulės reikšmės mokslo ir meno pažangai turėjo vokiečio Johannes Gutenberg'o išrasta spauda. Renesanso epochoje labai išaugo universitetų vaidmuo. (Seniausias Europoje yra Bologna miesto universitetas, įkurtas Italijoje 12-ame amžiuje). Renesansas prasidėjo 14-ojo amžiaus viduryje Italijoje. Antroje 15-ojo amžiaus pusėje jis paplito daugelyje Europos šalių. Į Lietuvą Renesansas atėjo per Lenkiją ir Prūsijos Kunigaikštystę 16-ojo amžiaus pirmojoje

puseje. Po tiek vargų ir nepriteklių tai buvo pasiekta, kadangi blokada iš dalies veikė, nebuvo visiškai nutraukta (kas parkludė Lietuvos ekonomiją).

Idomu, kad tik tuo metu atsargi Latvija su Estija paskelbė savo nepriklausomybę.

Net po rusų kariuomenės išvedimo trintis su rusais nesibaigė ir dar tęsiasi. Seimas turėjo kalti vis naujus, kartais nevykusius įstatymus (pilietybės ir kt.), tvarkyti ekonomiką ir tai nelabai sekėsi. Produkcija ir ūdarbiai krito. Darbo partija, laimėjusi vienus rinkimus, pralaimėjo konservatoriams po ketverių metų.

Nors kraštas tik iš lėto demokratiškai ir beldžiasi į Vakarų organizacijas, Vakarų spauda, vieša opinija ir kartais žiūri ne visai pritariantčiai.

Knyga iliustruota įdomiom naujom nuotraukom, joje aprašyta daug įdomių smulkų įvykių, diplomatinė galvostukė, o taip pat kovų ir aukų. Tai neužmiršamas laikotarpis istorijoje.

Petras Melnikas

pusėje.

Artimai susisieja su Renesansu ir Reformacija, kilusi 16-ojo amžiaus pradžioje Vokietijoje. Reformacija labai teigiamai paveikė lietuvių tautos kultūros raidą 16-ame amžiuje. Lotyniškai *reformatio* reiškia „pertvarkymas“. Šio sąjūdžio veikėjai siekė pertvarkyti, pagerinti katalikų tikėjimą. Reformaciją pradėjo Vokietijos miesto Wittenbergo universiteto Biblijos profesorius, mąstytojas Martynas Liuteris (1483-1546). Kaip matome, jis pirmosios lietuviškos knygos nesulaukė. Liuteris 1517 metais paskelbė Wittenbergo „95 tezes“, kuriomis stojo prieš Romos popiežių. Buvo apkaltintas herezija (prieštaravimu Katalikų Bažnyčiai), atskirtas nuo Bažnyčios, ekskomunikuotas. 1529 metais Vokietijos miesto Speyer seime Martyno Liuterio šalininkai protestavo prieš katalikų daugumos nutarimą sustabdyti Reformaciją. Taip atsirado *protestantizmo* terminas, kuris apima ne tik liuteronybę, bet ir kitas religines kryptis, panašiai atskilusias nuo katalikybės.

Iš pradžių Lietuvoje plito liuteronybė, o nuo 16-ojo amžiaus vidurio ir kalvinizmas, patraukęs dalį didikų. Renesansas pasireiškė Lietuvoje 16-ame amžiuje įvairiais pavidalais ir žanrais. Amžiaus pradžioje buvo sukurta naujos Lietuvos kronikos — istoriniai rašiniai slavų kanceliarine kalba, kuri vartota Lietuvos raštvedyboje iki 17-ojo amžiaus pabaigos. (Paskui pereita prie lenkų kalbos). Šiose kronikose daug senovinių pavimų; apie lietuvių kilmę iš romėnų, apie Gedimino sapną ir Vilniaus įkūrimą, apie Kęstutio vedybas su Birute, apie Algirdo žygį į Maskvą, apie Žygimanto Kęstutaičio nužudymą, apie Barbaros Radvilaitės ir Žygimanto Augusto, Lietuvos ir Lenkijos valdovo, meilę, ir kt.

Šešiolikame amžiuje sukuriami trys Lietuvos Statutai — teisių kodeksai, kuriais įtvirtinamas iš pradžių (1529 metais) didikų, o netrukus (nuo Antrojo Statuto, 1566 metais) ir viso bajorų (žemvaldžių) luomo viešpatavimas. Trečiasis Statutas priimamas ir išspausdinamas 1588 metais Vilniuje. Visi jie parašyti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus raštvedyboje vartojama slavų kanceliarine kalba.

Šešioliktojo amžiaus trečiajame dešimtmetyje ir Vilnių ir Karaliaučius, Prūsijos Kunigaikštystės sostinė, ateina spauda. Deja, Vilniuje pirmąją spaustu- vę įkuria ne lietuviai, o gudai, Karaliaučiuje — vokiečiai.

Vilniuje 16-ajame amžiuje, labai aktyviai veikia įvairių tautybių intelektualai. Lietuvis autorius, prisidengęs slaptyvardžiu *Mykolas Lietuvis*, apie 1550 metus įteikia Vilniuje valdovui Žygimantui Augustui lotyniškai parašytą traktatą „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“, kuris mums žinomas tik iš fragmentų, išspausdintų 1615 metais Basel'je, Šveicarijoje. Išaiškinta, kad autorius buvo lietuvis bajoras nuo Maišiagalos Vaclovas Mikaloja-

Gedimino Jokūbonio skulptūra „Mažvydas“ Lietuvos valstybinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

tis, Lietuvos kanclerių sekretorius ir diplomatas. Jis kritikuoja sugedusius Lietuvos papročius, gąsdina, kad totorių ir maskvėnų papročiai ir įstatymai esą geresni. Autorius nori, kad jo tėvynė Lietuva būtų stipri. Mykolas Lietuvis buvo tvirtai įsitikinęs, kad lietuviai kilę iš romėnų. Taip buvo rašoma 16-ojo amžiaus pradžios Lietuvos kronikose. Kilmė iš romėnų buvo pati garbingiausia, anų laikų supratimu. Mykolas Lietuvis pateikia įvairių argu-

mentų, turinčių įrodyti tos „teorijos“ teisingumą. Rašo, apie lietuvių senameldžių (pagonių) papročių panašumą į senovės graikų ir romėnų papročius: mirusiųjų deginimą, kalnų, ežerų, giraičių garbinimą, šventos ugnies kultą. Lietuviai garbino žalius, o tai atitinka graikų ir romėnų gydymo dievačio Eskulapo šventąją gyvatę. (Toji gyvatė, apsimyniojusi apie vaistų taure, ir dabar simbolizuoja mediciną.) Bet svarbiausias lietuvių kilmės iš romėnų argumen-

tas — lietuvių kalbos panašumas į lotynų kalbą. Autorius pateikia 74 lotyniškus žodžius, kurie savo prasme ir skambesiu panašūs į lietuviškus: *unda* (vanduo), *sol* (saulė), *mensis* (mėnesis), *noctis* (nakties), *deus* (dievas), *vir* (vyras), *tu* (tu), *nasus* (nosis), *dentes* (dantys), *gentes* (gentys), *linum* (linai), *ovis* (avis), *duo* (du), *tres* (trys), *septem* (septyni) ir kt. Vienas žodis užrašytas ir lietuvių kalba — „ugnis“ (lotynų kalba *ignis*).

Mykolas Lietuvis paliečia ir labai aštrų politinį bei kultūrinį klausimą — slavų kanceliarinės kalbos oficialų vartojimą ne tik visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, bet ir vadinamojoje „Tikrojoje Lietuvoje“, t.y. ten, kur gyveno lietuviai. Autoriaus nuomone, visoje valstybėje reikia atsisakyti slavų kanceliarinės kalbos, jos nebesimokyti mokyklose, nes ji, kaip autorius rašo, „mums, lietuviams, kilusiems iš italų [romėnų] kraujo, svetima“, ir pereiti prie lotynų kalbos vartojimo valstybės gyvenime. Traktato autorius tikėjo 16-ojo amžiaus pradžios Lietuvos kronikomis, kuriose parašyta, kad lotynų kalbą į Lietuvą atnešė romėnas Palemonas su savo 500 romėnų šeimų. Todėl Mykolas Lietuvis lietuvių kalbą pavadino „mūsų pusiau lotyniška kalba“. Tai buvo didelis lietuvių kalbos pagerbimas. Bet vis dėlto jis siūlė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vartoti ne lietuvių, o lotynų kalbą vietoj slavų kanceliarinės kalbos. Idėja čia yra tokia: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė neturi būti slaviška.

Šešioliktojo amžiaus viduryje Vilniuje ir apskritai Lietuvoje aktyviai dirbo keletas iš užsienio atvykusių mokytojų vyrų. Tai ispanas Petras Roizijus, lenkas Augustinas Rotundas, Vilniaus vyskupas gudas Valerijonas Protasevičius, iš Lenkijos atvykęs Andrius Volanas ir kiti. Jie kėlė Lietuvos kultūrą ir mokslą.

Lietuvos valstybingumo ugdymui tarnavo ir grožinė literatūra, ypač epinės poemos, kuriose aukštinama Lietuvos praeitis ir dabartis: Jono Visliciečio lotyniškai parašyta poema „Prūsų karas“, Mikalojaus Hu-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Vardžio ir Sedaitytės knyga apie Lietuvą anglų kalba • Martyno Mažvydo laikai ir pirmtakai • Lietuvos kinas šiandien • Eimunto Nekrošiaus „Hamletas“ • Reginos Guntulytės „Giesmė išėjusiems“ • Į Čikagą atvyksta „Nemunas“ • Jono Šalnos knygos sutiktuvės

A. Šakalys

Abraomas Kulvietis

Lietuvos kino kryžkelės

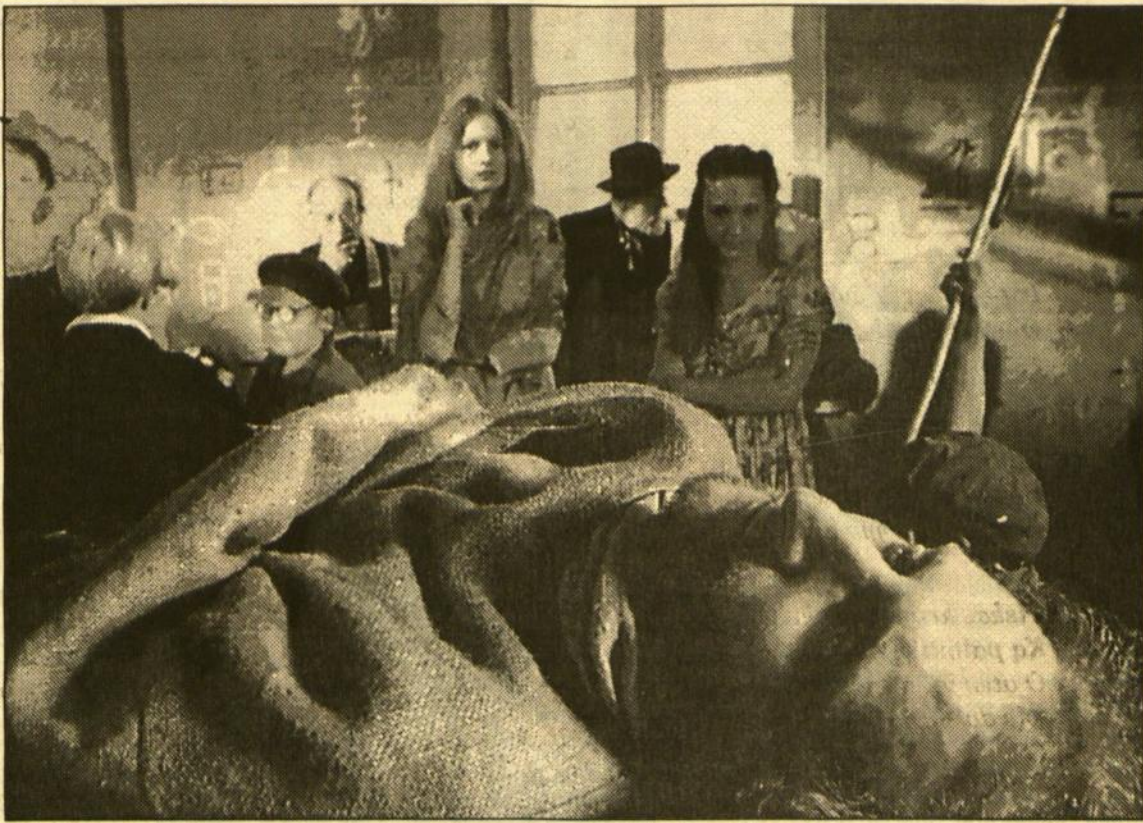
ALGIMANTAS ANTANAS
NAUJOKAITIS

Daugelį nustebo Vilniuje, *Skalvijos* kino teatro pavasario surengtos retrospektyvos rezultatai. Po apklausos, kurios rezultatai, pagal jaunosios kartos kino žinovę R. Paukštytę, lėmė ne kritikų, o vyresnės kartos režisierių nuomonę, visų laikų geriausių lietuviškų filmų dešimtuką buvo pripažinti visi sovietiniais laikais mūsų kinematografininkų filmai: *Jausmai*, *Vienos dienos kronika*, *Niekas nenorėjo mirti*, *Amžinoji šviesa*, *Birželis*, *vasaros pradžia*, *Moteris ir keturi jos vyrai*, *Herkus Mantas*, *Laiptai į dangų*, *Šimtmečių godos ir Riešutų duona*. Į tų geriausiųjų dešimtuką nepateko naujausias A. Puipos pilnametražinis kino filmas *Vilko dantų karoliai*, sukurta pagal to paties pavadinimo L. Gutausko romaną. Taigi, geriausiųjų dešimtuose — nei vieno filmo, sukurto po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Kai kas emė teigti, jog atėjo Lietuvos kino mirtis.

Vieno iš aktyviausių kino kritikų Skirmanto Valiulio paprasčiau apie tai parašyti *Draugo* šeštadieniniame priedui, supažindinti užjūrio lietuvių su dabartine Lietuvos kino būsle. Jis atsisakė, kad nieko naujo negalys pridėti prie to, kas jo ir kitų kino meno žinovų, netgi filosofų buvo pasakę savaitraščio *Šiaurės Atėnais* neseniai surengtoje diskusijoje. Girdi, pasidomėk tos diskusijos aprašymu ir pats išdėstyk svarbiausias mintis. Su tuo sutiko ir *Šiaurės Atėnuose* kino skyrių tvarkanti J. Visockaitė, taip pat žinoma kino kritikė. Tai ir pamėginau parašyti, pridėdamas ir savo triguosius.

Diskusijoje kino kritikė Ž. Pipinytė pasakė, kad to geriausiųjų laikų lietuviškų filmų dešimtuką, kuriam nėra nė vieno naujo filmo, sieta su mūsų kino mirtimi nėra prasmės. Esą negalima tvirtinti, kad mūsų kinas baigėsi, jeigu tik situacija šiuo metu yra nenormali. Vyksta kartų kaita, mūsų kinas atsidūrė tarsi kryžkelėje, be to, situacija mažai keisis, kol nėra koprodukcijų. Antra vertus, diskusijoje tvirtino Ž. Pipinytė, nereikėtų absoliutinti tų žaidimų „dešimtukais“. Dabar dešimtukas toks, bet po trumpo laiko, kai bus kita nuotaika, geriausiųjų filmų dešimtukas gal bus kitoks. Be to, anais, sovietiniais laikais, filmų kūrimui valdžia buvo dosni, neturėdavo ne tik pinigų, bet ir sumanymų, pozicijų — nebuvo tik laisvės. Dabar yra laisvės, bet nėra pinigų...

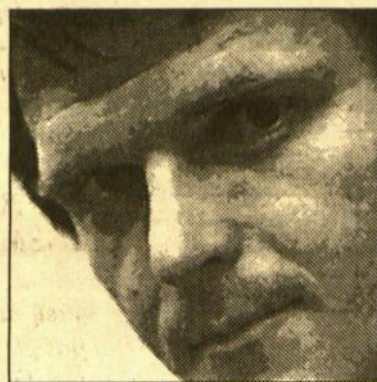
Gausiame diskusijos dalyvių būryje buvo ir kitokių nuomonių. Filmininkas L. Ryškus teigė, kad nepaisant ideologinių tuometinės valdžios varžtų, A. Žebriūnas, V. Žalakevičius, M. Giedrys, J. Gričius, H. Šablevičius, R. Verba, R. Vabalas, kiti gabūs kino meno kūrėjai (šių ir kitų režisierių filmai buvo geriausiųjų dešimtuose) vis dėlto sugebėjo daryti tikrą meną. Pasak filosofo K. Stoškaus, net ir labiausiai represuotoje kultūroje „geras menininkas išmoka dirbti, tuo labiau, kad totalitarinėje valstybėje egzistuoja vidinis pasipriešinimas. M. Sluckio romanas *Laiptai į dangų* buvo parašytas septintojo dešimtmečio pradžioje, kai suaktyvėjo dešalinizacija, ir šis romanas, vaizduojantis pokario laikus, buvo priimtas kaip antistalininis. Režisierius R. Vabalas, ekranizacijai pasirinkdamas *Laip-tus į dangų*, oponavo oficialiai stalinistinei doktrinai. Papildydamas šią mintį, jaunas kino

Scena iš „Vilko dantų karoliai“

režisierius L. Ryškus sakė, kad šis bei kiti mūsų senieji, į geriausiųjų dešimtuką patekę filmai, buvo daryti krauju, tai buvo ne žaidimai. Gal kai kur juose ir trūksta meninio skonio, bet visi iki šiol gyvi ir pritraukia žiūrovų. Prieš pora metų buvo karštai diskutuota dėl tariamai prokomunistinio V. Žalakevičiaus filmo *Niekas nenorėjo mirti*. Jo nuomone, tuomet daugumos įžvalgai trūko proto skaidrumo. Dabar, kai protas pagaliau praskaidrėjo, kai emėme skirti ne dvi spalvas (raudona — balta), bet daugiau, pajusti net atspalvius, *Niekas nenorėjo mirti* jau vertinamas kaip tikras kino menas.

Diskusijos dalyviai pabrėžė ir kitą aspektą. Filmininkas A. Tarvydas sakė, kad anais laikais R. Verba, H. Šablevičius, kiti jo kolegos režisieriai darė kiną žiūrovams, tautai. Šiandien kuriami ne tautai, visuomenei, o festivaliams, sau draugams. Esą, štai koks aš gabus; jei nesuprantat mano filmo, tai kaltinkit save.

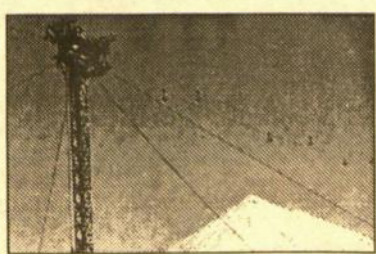
Filmininkas Audrius Stonys

Anais laikais kurdami filmus ne sau, ne festivaliams, o tautai, režisieriai, operatoriai, aktoriai tarsi susidėjo su tauta, su lietuviškomis tradicijomis, su folkloru. Diskusijoje kalbėdamas apie didįjį Prūsų sukilimą vaizduojantį filmą *Herkus Mantas*, filosofas K. Stoškus sakė, kad šioje lietuvių folklorą primenančioje juostoje apie karą nėra nė vieno užmušto, nėra išplėtos širdies, varvanto kraujo — štai kaip sugebėta išlaikyti distanciją, ir publika tai supranta. Filmas *Birželis, vasaros pradžia* brežnevinės stagnacijos metais, matyt, valdžios sluoksniams ne itin patiko, nes tai buvo puikus filmas apie stagnaciją. Lietuviškų filmų retrospektyvoje K. Stoškui jis pasirodė kaip šedevras, tiksliai charakterizuojamas tą laikotarpį. K. Stoškaus nuomone, tais 1969 metais sovietiniame kine nebuvo tikslesnio kūrinio apie tą laikotarpį: niekas šiame filme nevyksta, nes nėra perspektyvos — tik rutina ir vaikščiojimas ratu. Tai meno kalba, nusakanti tų metų nuotaikas.

Gerąsias anų laikų mūsų kino filmų puses diskusijoje išryškino ir kitas filosofas — Arvydas Juozaitis. Jo nuomone, lietuviškas kinas tuomet dokumentiškai fiksavo tautos dvasios būseną, pasimetusio, negalinčio išsiskleisti sparnų kūrėjo savijautą. *Birželis, vasaros pradžia* buvo simboliškas 1969 metų filmas. Jo gero pirmasis po karo, kuriame, panašiai kaip *Herkus Mantas*, nešaudoma. Ten tyro maudžianti taikos atmosfera, kai nieko negalima sukurti. A. Juozaitis nuomone, tarp daugelio šio filmo simbolių yra ir teatras. Beje, A. Juozaitis nuomone, visas lietuviškas kinas, išskyrus V. Žalakevičiaus filmus, buvo kuriamas teatro principais. Esą lietuviškas kinas yra lietuviško kiojimo teatro atmaina, scenarijų dialogai yra taip pat teatriniai. Vis dėlto, teigė Juozaitis, toks senasis modelis turėtų pasitraukti ir naujienų atnešti kosmopolitizmo sekla, be kurios jau neįmanomas šiuolaikinis vaidybinis kinas, kurį jau daro Šarūnas Bartas.

Apie tas naujienas, apie naujas tendencijas diskusijoje prabilo ne vienas, ypač jaunosios kartos kino menininkas. Jauna, gabi režisierė R. Kudzmanaitė, atskleidė, kad naujos generacijos lietuvių filmininkai kuria tik sau ir festivaliams, turia pasakę: „Gal mes, pradedantys, namie nelabai reikalingi, tačiau svetur mus supranta, vertina, todėl ir darome festivaliams.“ Ji sukurusi filmą apie kaimą, ir tie žmonės, jų likimai jai buvo skaudūs. „Tai mano vidinė tema. Jonas Mekas sakė, kad kinas turi daug formų. Forma gali būti ir įspūdis. Bukime tolerantiški kitokioms formoms,“ — diskusijoje pasakė Kudzmanaitė.

Tų naujų formų, naujų, drąsių ieškojimų jaunųjų filmininkų juostose jau gausėja. Be ne ryškiausiai tai atsispindi jauno kino menininko Šarūno Barto filmuose. „Šarūno Barto kinas man kelia didelį džiaugsmą, galiu jį žiūrėti daug kartų, nors nuvežtas į Logovą (Rusijos miestas — A.N.) nesulaukia žiūrovų. Bet man tai kur kas geriau, nes filmas, kuriam visi ploja, — tokių apdovanotų ordinais lietuvių kine esam turėję, jų didelis indėlis į meną laikui

Vaidas iš „Antigravitacijos“

begant tampa kitoks, ir ne tik dėl ideologinių potekstų,“ — diskusijoje pareiškė Skirmantas Valiulis.

Kad drąsūs ir nauji jaunųjų kinematografų ieškojimai ir atradimai Lietuvoje deramai neįvertinami, diskusijoje pripažino ir pagarsėjęs senosios kartos kinematografininkas J. Gričius. Jis apgailestavo, kad naujieji lietuviški filmai neturi jokios distribucijos. „Norit pažiūrėti Barto trilogiją? Nesąmonė — niekur ir niekada. O jeigu nori išvyti socialistinio realizmo pavyzdį, sukirptą Hollywood'e, — labai prašom!“ Papildydamas ir patikslindamas šiuos J. Gričiaus žodžius, Ž. Pipinytė priminė, kad Barto filmas *Mūsų nedaug* (apie mažą, civilizacijos ir didžiųjų tautų dviasiskai luosinamą tautelę) yra parduotas ir visas šalis, išskyrus Angliją. Jei Lietuvos distributoriai nesidomi Bartu, tai nereikia, kad pasaulis irgi nesidomi. Ir dar kaip! Naujausias Š. Barto filmas *Namie* neseniai buvo parodytas tarptautiniame Cannes festivalyje. Pasak kino kritiko S. Macaičio, šis Barto filmas yra epinis, visai kitokios meninės kalbos filmas.

Kad jaunieji Lietuvos filmininkai vaisingai ieško naujų kelių ir išraiškos formų, parodė ir neseniai tame pat *Skalvijos* kino teatre vykęs *Kino pavasaris*. Jame savo naujus filmus rodė A. Stonys, R. Morkūnas, S. Bagočiūnas, jau minėti L. Ryškus, R. Kudzmanaitė, kiti jaunieji kino menininkai. Pasak kino kritiko S. Macaičio, savo filmuose jaunieji režisieriai per konkretios būties vaizdavimą sugeba pakilti iki apibendrinimo, filosofinio požiūrio. Antai, nors R. Kudzmanaitė savo naujame filme *Aviečių laukai* kalbėja kaimo senukus, bet vis dėlto panašu, kad jai svarbesnis iškasto saulės disko judėjimas danguje, kažkuo sąlygojantis tuos žmogiškuosius likimus, kurie palieka dar miglotesnio punktyro įspūdį.

Taigi naujasis Lietuvos kinas — tarsi kryžkelė, žadanti gilesnį, filosofinių apibendrinimų kino meną. Iš grynai vaidybinio, jaunieji suka į natūralius vaizdus ir žmones, primenantis dokumentinį filmą (toks yra Š. Barto filmas *Koridorius*, A. Maceinos *Juodoji dėžė*). Pasak diskusijoje kalbėjusios R. Paukštytės, „jaunieji šneka remdamiesi materija, faktoriais, dokumentinis filmas pas mus pakeičia vaidybinį kiną. Ir ta mūsų naujoji dokumentika — tai pagal save surežisuota realybė, tokio kino Vakaruose nėra.“ O Ž. Pipinytė pridūrė, kad neteisinga išinercijos vadinti tokius filmus dokumenti-

Vilniaus dramos teatro „Hamletas“

Ištraukos iš pokalbio su jo režisierium
Eimuntu Nekrošium

RAMUNĖ
MARCINKEVIČIŪTĖ

(Tęsinys iš praėjusio
šeštadienio)

— Kodėl *Hamletą* gali vaidinti moteris?

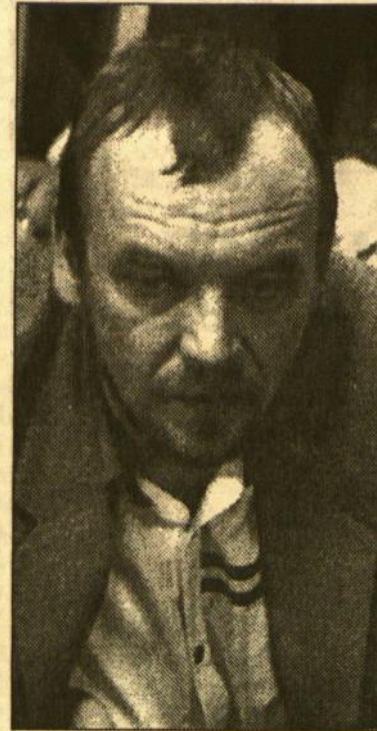
— *Hamletas* neturi lyties. Shakespeare'as parašė pojąčių pjesę. Tai, ką jaučia *Hamletas*, gali jausti ir mergina. Šaltis yra šaltis, skausmas yra skausmas, keršto jausmas yra keršto jausmas. Lytis čia niekuo dėta. Tai ir yra viena iš „*Hamleto*“ universalumo priežasčių. Ši pjesė — nelyginant kompasas mechanizmas, rodyklės blaškosi į visas puses, kai jas sujudini, bet iš kelio neišklęsta.

— 20 amžiaus antroje pusėje Rytų Europos režisieriai interpretavo „*Hamletą*“ kaip politinę pjesę: visiems būdavo aišku, kodėl *Danija* yra kalėjimas ir kur ta *Danija* yra. Programinis šia prasme buvo ir Jan Kott straipsnis „*Hamletas po XX suvažiavimo*“, ir Jurijaus Liubimovo spektaklis *Maskvos Tagankos teatre*. Ar tavo spektaklyje *Danija* taip pat politinė, totalitarinio režimo valstybė?

— Ne. Tiksliau — specialiai šios temos neakcentuojau. Nenoriu statyti politinės dramos. Esamojo laiko realijos vienaip ar kitaip dalyvaus spektaklyje, tačiau tiesioginių politinių aliuzijų nesiekiu. Gal verta retsykliais ignoruoti politikos aktualumą ir liautis šnipinėjančiame Shakespeare'o personaže matyti KGB agentą.

— Tai kokia bus *Tavo Danija*?

— Iš miglos. Ir iš ledo. Migla virsta vandens lašu. Vandens lašas — ledas. Kas yra ledo priešybė? Šiluma, ugnis. Ji tirpdo ledą. Ugnis virsta anglimi. Elementarus fiziniai būviai. Dėsniai. Gamtos aksiomos. Mėgstus tuos būvius, Grynus, pirmą pradžius elementus. Ledas yra ledas. Jis sudarytas iš vandens. Ir tai ne metafora. O kažkas tikra, nenuginčijama. Ir žmogaus gyvenime atsikartoja tų būvių kaita — vaikystė, paauklavimas, branda, senatvė. Ir gyvenimas, kaip gamta, susideda iš atkarpų. Cikliškumas. Tuose gamtos būviuose — materijos kintamumas ir pereinamumas. Ateis pavasaris ir ledas pavirs vandeniu. Vanduo suteiks kitą

Eimuntas Nekrošius prieš keletą metų Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Kuprio nuotrauka

gyvybę. Ir taip per amžius. *Hamleto* priesaikos scenoje ledas turėtų virsti ugnimi — užsiliepsnos supamojo krėslo atkaltė. Lyg liūto karčiai.

— Iš kur ateina *Hamleto tėvo Šmekla* — iš Rojaus ar iš Pragaros?

— Iš Rojaus. Ir atneša kerštą. O kerštas — iš velnio. Pjesėje *Šmekla* yra keršto idėjos generatorius. Iki jos pasirodymo gyvenimas tarytum teikė normalią vagą. *Hamletas* mylėjo, studijavo. Ir štai ateina miręs Tėvas. Tai ne sapnas, Apokaliptinis susitikimas. Miręs Tėvas atėjo. Galima išprotėti. *Hamletas* prisiekia atkeršyti, ir pasaulis ima liepsnoti. Siela užsidega. Ir *Hamletas* paaukvoja meilę. Štai kur tragedija — dėl keršto jis atsisako meilės. Jis mylėjo Ofeliją. Tačiau siunčia ją į vie-nuolyną, nes meilė pradeda trukdyti ieškoti tiesos. Žinai, kokia man sunkiausia Shakespeare'o mįslė? Tėvas savo vaiką, našlaitį, padaro ligoniu. Traumuoja. Siunčia vaiką į mirtį. Koks tėvas gali to norėti? Tėvas stumia sūnį į nusikaltimą. Man tai sunkiausias klausimas pjesėje. Ir dar. Kaip gali ateiti miręs žmogus? *Hamletas* turi būti ypatingos psichinės būsenos, kad *Šmekla* pasirodytų.

— Ar tėvo *Šmekla* ten buvo?

— Kad žinočiau... Tėvai neatina iš ano pasaulio tokiu pavidalu. Jie per akių ir plaukų spalvą ateina. Per profilį.

— Sakoma, jog „*Hamletas*“ yra būtent ta pjesė, kurioje kiekviena epoka ieško atsakymų tik į savo klausimus. Kerštas vietoj meilės — Tavo laiko ženklas?

— Nežinau. Sunku man su tais ženklais. Visada prisimenu Konfucijų, jo tiesą apie kreivumą ir tiesumo harmoniją. Kreivumas nepanaikina tiesumo ir atvirkščiai. Tų dviejų dalykų visuma. Ir kreivumas turi savo tiesą, ir tiesumas turi savo kreivumą. Sudėjus juos kartu — harmonija. Juk gyvenime tiesus žmogus yra neįdomus. Jam kažko trūksta. Turbūt kreivumo. Ir spektaklyje taip pat. Tik atskirų — kreivų ir tiesių — scenų visuma turi prasmę. Jei atsisiras jungtis, „*Hamletas*“ pavys. Sugrįš į esamąjį laiką.

— Monologas „*Būti ar nebūti*“ — jau mitologija, egzistuoja sa-

varankiškai, šalia pjesės... — ... tik nereikia mitologijų. Pats Shakespeare'as nieko neimitologizuoja. Kova dėl valdžios yra kova dėl valdžios. Kerštas yra kerštas. Klausimą „būti ar nebūti“ sprendžia visi, kiekvienas iš mūsų. Tik skirtingai į jį atsakome. Tai ne tik metafizinės būties klausimas, — jis gali kamuoti ir paties žemiausio rango kasdienybėje. Kiekvienas mūsų ištinka sunkios atkarpos ir tada ieškia atsakymo, už šiaudų kabiniesi.

— O finale išeis jaunas ir stiprus Fortinbrasas ir pasakys: išneškite lavonus, dabar aš būsiu jūsų karalius?

— Finale... Žinau tik tiek, kad scenoje turi atsirasti mirties laukas... Praeitą žiemą, kai buvo daug sniego, sturnos gaisro iš bado. Laužėsi per apledėjusią sniego pluta iškodamos mais-to. Kojos supjaustytos, oda nutrinta, kraujuojanti. Ir susirado kapines. Kaimų kapinės, kurios laukuose, neapverttos, jos esdavo ten rastas geleis. Visos kapinės buvo pripildytos. Sturnos kaip prie šaltinio ateidavo prie mirusiųjų. Žolių paėsti. Nors labai badą numalšinti. Tad... Kažkas numirė, o sturną išgelbėjo.

— Kiek „*Hamletų*“ pastatei, kol tą vieną repetavai?

— Nežinau. Dusiniesi, kankiniesi. Ir vien — dėl to paprastumo.

(LIFE, 1997 m. kovo 27 d.)

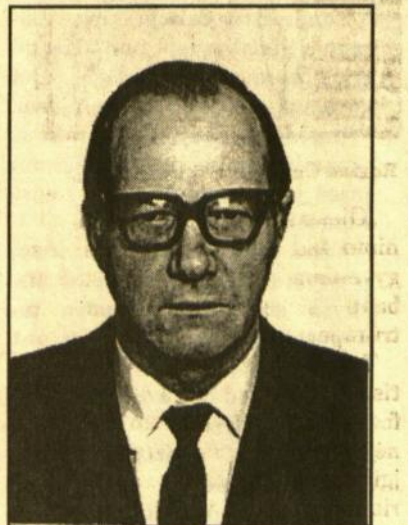
Martynas Mažvydas...

(Atkelta iš 1 psl.)

soviano taip pat lotyniškai sukurta „Giesmė apie stumbrą išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę“, Andriaus Rimšos lenkiška poema „Dešimtmetis pasakojimas“, Jono Radvano lotyniškasis herojinis epas „Radviliada“. Dalis tų kūrinių pasirodė 16-ojo amžiaus pradžioje, dalis viduryje, kiti amžiaus pabaigoje, bet jie ir yra epochos dvasios veidrodys. Dar turime prisiminti, kad 1582 metais Karaliaučiuje buvo išleista pirmoji spausdinta (lenkų kalba) Lietuvos istorija — Motiejaus Strykovskio *Kronika*.

Šešioliktojo amžiaus pradžioje, vis labiau aktyvėjant bajori-

niais. Pasak jos, šie filmai atspindi šių dienų autorinio dokumentinio kino tendenciją, kai nusitrina žanrų ribos ir filmas igyja dienoraščio pobūdį. Ar tai ne mūsų išeivijoje atsidūrusio tautietio avangardinio, eksperimentinio kino menininko Jono Mekto įtaka, jo mokyklos poveikis?

Šio straipsnio autorius, lituanistikos mokslininkas Albinas Jovaiša.

kuriasi rašytinė tautinė kultūra.

Reikia tarti keletą žodžių apie tuos, kurie vadinami Martyno Mažvydo pirmtakais. Jie pirmieji pradėjo versti iš lotynų ir kitų kalbų giesmes ir psalmes į lietuvių kalbą. Išėję mokslus katalikiškame Krokuvoje, o pasukę liuteroniškame Wittenbergo ir kituose universitetuose, emė skleisti naują mokslą savo tautoje. Abraomas Kulvie-

(Nukelta į 4 psl.)

Alfonzas, Balys, Regina ir Julija Guntuliai 1950 metais

Ne vien 1941-ųjų birželį trėmė į Sibirą

Rankose kietais juodais viršeliais irištas sąsiuvinis — 75 mašinraščių rašyti puslapiai, du iš jų autorės — Reginos Guntulytės-Rutkauskienės įvadinis žodis, tada — poema „Giesmė išėjusiems“. Pridėtos įlipdytos trys autorės ir jos šeimos fotografijos, kada ji pati buvo dar kūdikis, o vėliau jauna mergaitė.

Kūrinys yra klasiškas naratyvinės poezijos (mūsų laikais gerokai apleistos) pavyzdys pasirinktais ir tobulai išlaikomais ritmais bei nuosekliu tematikos vystymu. Poemą sudaro keturiolika dalių: I Ruškanas rytas bei Pirmoji rauda — Gyvuliniai me vagone, kuris riedėjo paskutiniuosius Lietuvos žemės metrais; II Sunkios dienos ir naktys; III Kelionė baigėsi bei Antroji rauda — Ant kietų medinių gultų svetimame name; IV Naujoje vietoje; V Pirmieji metai bei Trečioji rauda — Atsisveikinant su brangiais žmonėmis, kuriuos laidoja į svetimą žemę; VI Sunki žiema; VII Vėl kartojas gyvenimas; VIII Meistras; IX Mokytotoja; X Vaikinas su akordeonu ir Ketvirtoji rauda — Su-

naus, vedančio vietinę, vestuvėse; XI Siuvėjė; XII Penkiasdešimt trečioji; XIII Sugrįžimas; XIV Giesmė išėjusiems. (Ar atsitiktiniai, ar sąmoningi, bet keturiolika poemos skirinių primena Viešpaties Kryžiaus kelio keturiolika stočių, o tai irgi priduoda jai universalumo matmenį.)

Negalėdami mūsų laikrastyje išspausdinti Reginos Guntulytės poemos ištisai (tikimės, kad ji labai greitai suras leidėją, bus išleista jai pritinkančiu knygos pavidalu ir ras vietą mūsų naminėse, kaip ir viešose bibliotekose — ji tikrai to verta), šiame numeryje spausdiname autorės įvadinį žodį bei autobiografinės pastabos ir pirmąją jos poemos dalį bei jos užsklandinę giesmę.

Gedulo ir vilties dieną minime birželio 14-ąją — bet ji savyje jungia taip pat ir toliau besitęsusių siaubą ir mūsų žmonių skausmą (gausiusi vežimai į Sibirą juk vyko 1947-1948 metais ir tęsėsi iki 1953-ųjų) ir lydi „išėjusių“ namo — ar tai būtų į amžinybę, ar įstengusius sugrįžti į nuteriotą numylėtą gimtąją žemę.

Regina Guntulytė apie savo poemą..

Regina Guntulytė-Rutkauskienė

„Giesmė išėjusiems“ — atminimo žodis visiems, su kuriais gyvenimas vienaip ar kitaip buvo suvedęs ilgesniam ar trumpesniam laikui.

Tai ne dokumentinis metraštis — tai vaizdai, savaip transformavęsi dar vaikiškoje sąmonėje ir vėliau, per daugelį metų, įgiję savo atskirą gyvenimą, kuriame, mėtamam bėgant, vis ryškiau iškyla jau seniai mirusio Tėvo paveikslas.

Nuo pat vaikystės ir iki šių dienų sutikau daugybę žmonių, kurie vienaip ar kitaip padėjo gyventi. Vieni — pasakytų žodžiu, kiti — duonos rieke ar bulvių kibirėliu, treči — savo parašytu eilėraščių ar straipsniu laikraštyje.

Vienus iš jų mačiau tik kartą kitą, kitų nemačiau visai, o treči buvo greta daugelį dienų. Vien tik jų pavardžių išvardinimas užimtų keletą lapų. Tačiau ar taip jau svarbu pavardės? Tegu jie gyvena mūsų

atmintyje savo darbais, savo žmoniškumu...

Man buvo devyneri, kai keturiasdešimt devintųjų kovo dvidešimt penktosios ruškaną rytą ant savo skurdžios mantos kartu su tėvais sėdėjau Padustėlio kaimo kryžkelėje. Čia buvo suvežti iš aplinkinių kaimų tie, kuriuos iš Dusetų krašto trėmė į Sibirą. Nežinau, ką kalbėjo ir ką atidavė saugojusiai pasmerktųjų būrį sargybai Padustėlio gyventoją Stefaniją Vainienę, kad jai leistų pasiimti mane. Tuo metu tai buvo žygdarbis, už kurį aukso žvaigždžių nedalino. Po ilgų įkalbinėjimų palikti mane Lietuvoje sutiko ir tėvai. Tačiau nesutikau aš. Savo devynmetiu protu nusprendžiau — tegu ir mirti, bet kartu.

O kolūkio, kuriame gyvenome ištremti, pirmininkas Michailas Zamazčikovas? Tai jis, atvykus lietuviams, surinko vietinius gyventojus ir nedviprasmiškai pareiškė, kad tai tokie patys žmonės, kaip ir jie — vietiniai. Tik likimas su jais pasielgęs neteisingai. Jiems, lietuviams, privalu padėti. Kaip jis, dar jaunas, kokių 30-35 metų vyras, jau tada ryžosi mus rehabilituoti? Buvo nemažai vietinių veikėjų, kurie to ilgai negalėjo dovanoti nepaklusniam pirmininkui — komunistui ir komunisto sūniui.

O Justinas Marcinkevičius savo apysaka „Pušis, kuri juokėsi“, paskelbta sąjunginio žurnalo „Junost“ puslapiuose, paskatinęs ryžtis kelionei atgal?

„Giesmė išėjusiems“ — atminties dovana tiems, kurie jau

(Nukelta į 4 psl.)

Regina Guntulytė

Iš „Giesmės išėjusiems“

I DALIS RŪŠKANAS RYTAS

Buvo rūškanos dienos —
baigęs kovo mėnuo.
Ir svečiu jau kasdieniu
slėgė širdį akmuo.

Godžiai klausėsi ausys —
gal išgirsti neteks?..
Bet vis klausėsi, klausė —
neužmigo per nakt...

Bėgo pirštai rožančium,
smelkės baimė širdin:
Gal šių naktį nevaikščios,
nesilauš į duris?

Ir kai aušti pradėjo —
ėmė švisti vos, vos,
sunkiai galvą padėjo
ant pagalvės šaltos.

Pagalvojo: kaip užia
šiųnakt šaltas šiaurys..
Tik staiga duslūs dūžiai
ėmė drebt duris...

Atsikėlė iš lėto:
Stai ir mūsų eilė..
(Palei tvartą ir klėtį
jau juodavo keli)...

Tyliai sklęstį patraukė,
atidarė duris..
Šaltą prakaitą braukė —
netikėjo dar vis...

Vienas žengė į trobą
jį pastūmęs grubiai:
— Kelk šeimyną ir bobą,
laiko turim mažai! —

Atsisėdo prie stalo —
liepė lempą uždegt.
... Sunkiai pirštai pabalę
jojo klausė tagnakt...

Dar basa, vienmarškinė
stoviniavo žmona.
Draskė josios krūtinę
nebyli aimana.

Slydo stiklas iš rankų,
Gėso lempos dagtis..
O kareiviai jau trankė
tvarto, svirno duris...

Tempė medų stiklainiuos,
krovės puodus taukų....
Ir skambėjo atšilimas
nuo svečių nelauktų.

Traukė avį iš tvarto,
Gaudė gaidį kieme.
Viską rinkos ir tvarkės,
tarsi būtų namie...

Tokį vaizdą išvydus
ėmė kūkčiot pati....
— Ko, kulokai, praskydot,
ach tu mat tvoju ti!.. —

Rėkė vadas pasiutęs,
liepė ruošti smagiai:
— Aš jus kartą pasiūsiu,
kur žiemoja vėžiai!

Kur tik meškos gyvena —
Jūsų kaulai supūs!

Ir pati (Dieve mano!)
ėmė kelti vaikus.

Ašarojo mažieji
Šautuvų apsuptų..
Sopulingai šventieji
Žvelgė skausmo akim.

Viskas krito iš rankų..
Ką paimti? Ir kam?..
O ateiviai vis trankės,
vis dalinos šį tą...

Kinkė arklių iš lėto
paskutinį jau kartą.
Tarsi jausdamas bėdą
krimto pavalkus Sartis.

Rodos, prašė be žodžių:
— nepalik manęs šičia, ... —
Gėrė vandenį godžiai
ir vis dairės į gryčią.

Lyg stebėjosi Sartis:
Ką taip atlapos durys?..
Vadas atlėkė bartis —
mosikavo kepurę:

— Ei, jadriona zaznoba,
baik su arkliu terliotis!
Ko jį glostai — ne boba!
Aš — valdžios įgaliotas!

Tu klausyk — ką sakysiu!
Ne — važiuosiu be nieko —!

Kaip pamiršti šį rytą
nors prieš pabaigą vieko?

Greitai bėgo minutės,
rytas aušo iš lėto.
Neilgai teks jau būti
savo žemėj ir vietoj...

Jautė — širdį lyg replės
surakino ir spaudė..
(O pavargę kareiviai
jau pasieniuose snaudė).

— Baigta! — surėkė vadas.
— Marš visi į vežimą! —
(Kas pasaulėje dedas,
gal ir Dievas nežino...)

Susverdėjo ir klupo —
juos apleido jau jėgos..
Nuo kaimynų keliuko
kelios moterys bėgo.

Tiesė duoną, ragaišį,
verkė tyliai — be žodžių..
Tik neleido jiems gaišti —
Savo pyktį vis rodė...

— Kiek sakyta — vežiman! —
Dvokė krūminės kvapas.
(Gal ir Dievas nežino,
kur supiltas bus kapas...)

Žengė žingsnį nuo namo,
kur tiek metų gyventa:
— Kaip gyvensi tu, Mama,
pasilikus pas žentą?

Kas padės Tau, senoji,
Kai manęs nematysi?
Skaumas širdį kamuoja,
Kaip „sudiev“ pasakyti? —

Susigūžę stovėjo
Sodo medžiai juodi.
Dar pabusti nespėjo —
vieniši ir liūdni.

Ant šiaudinės pakraigės
čirškė žvirblių būrys.
Ir vėlyvosios snaigės
sukos palei duris.

Mykė tvarte Žaloji
nesulaukus ruošos...

O žmona jau raudėjo
įsikibus staktos.

Pabučiavo ji trobą,
vis raudėjo balsu.
Nebegali, atrode,
kaip baisu... kaip baisui...

Vyras tyliai ramino:
— Nebebus, gal, blogiau..
Čia kasdiena šokdina
vis daugiau ir daugiau.

Girdyk dieną ir naktį —
tai vieni, tai kiti..
Kaip įprato jie lakti,
tarsi šunys — pikti...

Dirbti tingi, nepratę —
jiems tik krūminę maukt..
Kito kąsni pamatę
taip ir puola ištraukt.

Girto Kairio blevyzgų
jau klausyti sunku..
Kiek dar uodegą vizgint,
kiek bijoti naktų?

Nebijojom mes darbo —
vienos pūsles delnai.
Kėsim šaltį ir vargą,
bet miegosim ramiai...

Pajudėjo vežimai —
sunkiai prunkstė arkliai.
Tuščios trobos kaimynų
jau juodavo senai.

Tų kaimynų likimai —
už Uralo kalnų.
Lietuvoje užgimę,
nematys jau namų.

Sunkų kelią lydėjo
kaimo gryčių langai.
Žmonės tyliai lindėjo,
nesirodė ilgai.

Smelkės šaltis į širdį —
Gaila buvo vaikų:
Kuo maitins juos, kuo girdys?
Kaip baisu... Kaip baisu...

Vis daugėjo vežimų,
vis arčiau Dusetų..
(Gal ir Dievas nežino
mūsų krašto aukų...)

Padustėly „kulokus“
išlaipino visus.
Teko laukti ilgokai,
kol mašinas atsiūs.

Ėjo žmonės iš kaimo —
baukščiai suko akis..
Kas išvykstant palaimins,
Kas „sudiev“ pasakys?

Rūsčiai žvelgė sargyba —
Šautuvai ant pečių...

Moteriškė išdygo
prie kareivių patių.

Kažką tyliai kalbėjo,
kažką siūlė karštai.
Žodžių ji negailėjo..
Negailėjo — ir štai

iš to pasmerkto būrio
vedės vaiką namo..
Nors savų porą turi,
bet širdis — ne akmuo.

Gal išgelbės nuo bado?
Gal išsaugot valios?

Vaikas, ištiktas stabo,
šoko bėgt atgalios...

— Mama! — suklykė — mama! —
Puolė tėvo glebin..
— Ką tas vaikas išmano —
atsiduso aplink...

Tyliai žmonės sėdėjo —
negirdėti balsų..
Jau mašinos dundėjo —
Kaip baisu... kaip baisu...

Greitai sumetė daiktus,
liepė lipti patiems..
Ir pasuko per aikštę
link stoties... Link stoties...

Gyvuliniai vagonai
laukė jų sutemoj.
Ar dar Dievo malonę
pamatys Lietuvoj?

Ar dar Turmanto stotį
prisiminti norės?..
Kaip vagonai tie dvokė!..
Kaip ištverti galės?

Niekas šito neklausė —
kas beteisį užstos?..

Tamsūs debesys plaukė
virš visos Lietuvos...

XIV DALIS GIESMĖ IŠEJUSIEMS

Kiek jūsų daug, išėjusių negrįžti..
Nuo pat pirmųjų iki paskutinių..
Net pasakyti skaičiaus nesiryžtam,
nes paskutinio skaičiaus dar nežinom.

Sunku ramiai ir tyliai susikaupti —
aplink nuo žodžių supas Lietuva..
Sunku tylėti. Nelengva ir šaukti,
kad dar esi, kad dar esi gyva...

Kiek jūsų daug, išėjusių į aikštes
baisaus letargo panaikint žymes..
Čia pat, greta, dar mūsų skausmas
vaikšto.
Ir duodam kelią kito skausmui
mes.

Uždegim laužą savo atminimuos,
tegu jame išnyksta netektis..
Ir mūs vaikai, kurie ne viską žino,
„Lietuva brangi“... patys pasakys.

Kiek jūsų daug negrįžtamai išėjo,
trispalvės šviesą saugoję širdy..
Juk jūs tada, išeidami, tikėjot:
Tauta gyvens!
Tauta gyva.
Girdi?

1988-ieji metai.

Atbanguoja „Nemunas“

PRANĖ ŠLUTIENĖ

Nemunas, didžiausia Lietuvos upė. Apraudota, apdainuota ir apdabinta. Aprūpina Lietuvą potvyniais, žuvimi ir energetika. Dabina gamtą savo grožiu. O kas tas „Nemunas“, kuris atbanguoja į Čikagą? Vienu laiku jis buvo didingas dainų ir šokių ansamblis. Koks jis yra šandieną, į klausimus atsako Linas Puodžiukynas, Studentų reikalų direktorius ir Hlугonas Ganušauskas, ansamblio „Nemunas“ meno vadovas.

— „Nemunas“ turbūt yra Kauno politechnikos instituto dainų ir šokių ansamblis. Papasakokite apie šią dieną „Nemuna“.

— 1988 metais Kauno politechnikos instituto dainų ir šokių ansamblis „Nemunas“ buvo pervadintas KPI tautinio meno ansambliu „Nemunas“. 1990 m. spalio 31 d. Kauno Politechnikos institutas atgavo savo ankstesnį universitetinį statusą, įgytą dar 1922 m. vasario 16 d. įkūrus Lietuvos universitetą Kaune. Todėl šiandien ansamblio pavadinimas yra — Kauno technologijos universiteto tautinio meno ansamblis „Nemunas“. Tai tas pats „Nemunas“ su jau beveik pusimčio metų istorija, tradicijomis, jaunatviška energija ir ryžtu.

Ansamblio ištakų reikėtų ieškoti net 1944 metais, kuomet susibūrė šokio entuziastų grupė, o 1949 metų lapkričio mėnesį studentų klubo iniciatyva buvo įkurtas ansamblis. Pirmasis meno vadovas buvo Aloyzas Čyžas, o pirmasis kolektyvo koncertas įvyko 1950 m. balandžio 22 d.

Tai bene daugiausia Universiteto studentų — dainos ir šokių mėgėjų, muzikantų subūręs, senas tradicijas turintis ansamblis. Beje, ir vardas buvo parinktas neatsitiktinai: kaip Lietuvos upių tėvas surenka vandenį iš visų upių, upelių, taip ir „Nemunas“ surinko patį geriausią Lietuvos jaunimą.

Ansamblio yra nuolatinis respublikinių dainų šventė, Baltijos šalių studentų dainų ir šokių šventė „Gaudeamus“, Kai- mios kapelų šventė „Grok, Jurgeli“ ir daugelio kitų šventių dalyvis.

Jau beveik 50 metų, vadovaujamas talentingų vadovų, kruopščiai dirbdamas ir daug koncertuodamas, ansamblis greitai tapo populiarius ir džiugino savo koncertais tautinės muzikos gerbėjus Lietuvoje ir daugelyje užsienio šalių: Lenkijoje, Čekoslovakijoje, Bulgarijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Kanadoje, Suomijoje, Didžiojoje Britanijoje, Ispanijoje, Šveicarijoje, Belgijoje.

Pastaraisiais metais ansamblis dalyvavo tarptautiniuose konkursuose ir festivaluose Anglijoje ir Ispanijoje, surengė koncertines keliones į Vokietiją, Šveicariją, Belgiją, Prancūziją. 1992 metais tarptautiniame konkurse Anglijoje kolektyvas laimėjo prizines vietas. Beveik kiekvienais metais ansamblis išvyksta koncertuoti į įvairias Europos šalis.

„Nemunas“ vienija liaudies instrumentų orkestrą, liaudies muzikos kapelą, šokėjų ir choro grupes. Daugiau kaip 100 jaunų žmonių aktyviai dalyvauja kolektyvo gyvenime. Kolektyvas koncertavo jau daugiau kaip 1,750 kartų.

Per visus kolektyvo gyvavimo metus pasikeitė daug nemuniečių kartų, tačiau nesikeitė jaunatviška energija ir entuziazmas. Daugelyje ansamblio tradicinių švenčių dalyvauja ne tik dabartiniai nemuniečiai, bet ir veteranai, kurie turi galimybę prisiminti metus, praleistus „Nemune“. Kasmet yra organizuojamos kūrybinės stovyklos,

„Nemunas“, Kauno technologijos universiteto tautinio meno ansamblis, koncertuos Čikagoje, Jaunimo centre, liepos 7 dieną.

kurių metu ansambliečiai gali atskleisti save ne tik scenoje, bet ir sporto aikštelėje ar įvairiose tradicinėse kolektyvo šventėse.

— Anais laikais buvo gana gausus ansamblis, net galiu pasakyti, gan didingas ir labai gerai žinomas, koncertavęs gan plačiai. Šiomis dienomis, kai kultūrai ir vienietams sunku išsilaikyti, kaip jūs išsilaikote ir ar gastroliuojate?

— Ansambliui labai daug padeda Kauno technologijos universitetas. Tačiau dėl riboto Universiteto finansavimo nepakanka lėšų nemuniečių planų ir svajonių įgyvendinimui. Todėl nemuniečiai nuolat ieško rėmėjų. Labai retai pavyksta surasti rėmėjų, todėl dažnai tenka atsakyti net labai viliojančių koncertinių išvykų arba vykty savo lėšomis. O pasiūlymų ir kvietimų koncertuoti svetčiose šalyse gauname daug.

— Ne pirmas ansamblis, kuris atvyksta į miestą, kur Chicago Bulls jau laimėjo penktąjį lygos čempionatą. Pirmas ansamblis buvo „Virgo“ merginų cho-

ras iš Vilniaus universiteto. Kam patinka kvieisti dabar ant- rą iš Lietuvos ansamblį į Salt Lake City, Utah?

— Ansamblis „Nemunas“ yra oficialiai pakviestas šių metų vasarą dalyvauti trijuose tarp- tautiniuose festivaluose Utah valstijoje; Springville Wordl Folkfest Springvile mieste — liepos 11-19 dienomis; Carbon Country International Arts and Folkfest Price mieste — liepos 20-26 dienomis Summerfest International Arts and Folk Festival Bountiful mieste — rugpjūčio 3-11 dienomis. Kvietimus dalyvauti atsiuntė patys festivalių organizatoriai.

— Žinau, kad ten gyvena leituvių iš labai senų laikų, kai amerikiečiams reikėjo darbininkų dirbti druskos kasyklose. Gal turite su jų palikuoniais hokių ryšių?

— Jokių ryšių su lietuvių palikuoniais Salt Lake City neturime. Tačiau iš susirašinėjimų su tenyščiais amerikiečiais, mes sužinojome, kad būsimie maloniai nustebinti, kiek daug lietuvių galėsime sutikti Salt

Lake City.

— Jūs esate studentų reikalų direktorius. Už ką jūs esate atsakingas?

— Kauno technologijos universiteto studentų reikalų direktorius rūpinasi ryšių su studentų organizacijomis ir studentais palaikymu, finansiniu rėmimu, jų buities, kultūros bei sporto reikalais, psichologine būsena, universitetinių renginių ir švenčių organizavimu, tradicijų puoselėjimu, ryšiais su kitomis aukštomis mokyklomis ir vyriausybės struktūromis, šalies ir užsienio organizacijomis studentų klausimais, studentų gyvenimo propagavimu už Universiteto ribų, padeda studentijai visapusiškai pasinaudoti Universiteto akademine sistema, koordinuoja bendrabučių valdybą, kūno kultūros, sporto ir sveikatingumo centro, meno ir kultūros, studentų maitinimo grupių veiklą.

— Kas apmoka už „Nemuno“ kelionę? Ar turite sponsorų?

— Už kelionę kiekvienas ansamblietis iš pagrindų moka pats. Festivalių organizatoriai

mus apgyvendins ir maitins festivalių metu. Rėmėjų surasti labai sunku, tačiau mums pavyko surasti keletą ir jiems esame labai dėkingi. Ypač dėkojame žmonėms, kurie rūpinasi mumis New York'e, Čikagoje, Utah valstijoje, San Francisco, Santa Cruz.

— Tikimės, kad galėsime troyti, ploti, linguoti. Koks yra jūsų repertuaras? Ko mes iš jūsų galime tikėtis? Kas jūsų choreografas, mokytojai?

— Mes ne kiek neabejojame, kad mūsų koncerto metu galėsime troyti, ploti, linguoti ir ploti. Ansamblio šokėjų atliekami kūriniai atspindi choreografinę lietuvių liaudies kūrybą. Repertuare gausu lietuvių liaudies šokių ir žaidimų, kurie yra susieti su įvairiomis tradicinėmis kalendorinėmis šventėmis (Joninėmis), apeigomis (vestuvėmis), piemenų žaidimais. Koncerto metu galėsime pamatyti daug šokėjų atliekamų polkų, valsų, kadrilių. Frankia muzika programą pagyvens liaudiškos muzikos kapela. Daug autentiškų ir harmonizuotų lietuvių liaudies dainų jums padainuos vokalinė grupė. Šiuo metu kolektyvo meno vadovas yra Hluginas Ganušauskas, šokių grupės vadovas — Juozas Vansevicius, choro grupės vadovė — Roma Paulauskienė, orkestro vadovai — Beatrice Kubiliūnienė ir Raimundas Kukanauskas.

— Kiek žmonių atvyksta gastrolėms į Ameriką?

— Į Jungtines Amerikos Valstybes atvyksta 35 žmonių grupė.

„Nemunas“ atvyksta į Čikagą autobusu iš New York'o liepos 6 dienos vakarą. Koncertas įvyks pirmadienį, liepos 7 dieną, 7 v.v. Jaunimo centro didžiojoje saleje. Iš Čikagos į Salt Lake City, Utah, išvyksta liepos 9 dieną 8 v. r.

Autorė apie savo poemą...

(Atkelta iš 3 psl.)

išėjo iš gyvenimo visai ir tiems, su kuriais man nebus lemta susitikti, nors kartu gyvename viename žemės lopinėlyje, kurį vadiname Lietuva.

Labai norėčiau, kad „Giesmė“ padėtų prikelti iš užmaršties nors vieną gyvenimą iš tų, kurių dar nespėjo pagarsinti istorija.

... ir save pačią

Gimiau 1939 metais Zarasų apskrityje Butkelių kaime, ūkininkų Julijos ir Alfonso Guntulių šeimoje. Tėvai turėjo 32 hektarus žemės (iš jų 15 hektarų dirbamos), todėl 1949 metais kovo 25 dieną buvo, kaip buožės, ištremti į Sibirą — Irkutsko srities Zalari rajono Cholmogojaus kaimą.

Tremtyje baigiau septynmetę mokyklą ir 1958 metais — Angarsko statybos technikumą. Gavau paskyrimą dirbti Irkutsko srities Ussolje-Sibirskoje miesto statybose.

1963 metais grįžome į Lietuvą. Buvusių tremtinių niekas

nenorėjo priimti į darbą. Iši- darbinti pavyko nedideliame Prienų miestelyje. Vėliau su tėvais persikėlėme į Rokiškį, kur gyveno keletas giminaičių, ir kūrėsi nauja statybinė organizacija. Dirbau meistre, darbų vykdytoja, gamybos skyriaus inžiniere, skyriaus viršininke. Ištekėjau už statybininko Marijono Rutkausko. 1976 metais persikėlėme gyventi į Uteną.

Išauginome du sūnus. Vienas — Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos karininkas, kitas — Vilniaus Gedimino technikos universiteto diplomantas.

Dabar esu pensininkė. Eilė- raščius kuriau nuo vaikystės, bet jų neužrašinėčiau ir nesaugo- jau. Tik nuo 1985 metų pradėjau juos rinkti. Per tą laiką jų sukūriau apie 800. Tėvelio at- minimui parašiau poemą „Gies- mės išėjusiems. Sibiro baladės“. Ištraukau iš jos skelbė Utenos kraštiečių laikraštis Indrāja.

Rašau apie Utenos krašto gyvenimą į Lietuvos aidą. Ke- letą rašinėlių spausdino Dieno- vidis ir Seimininkas.

Man didelė garbė ir atsako- mybė pateikti savo poemos ištraukas Draugo skaitytojams.

Regina Guntulytė

Mažvydas...

(Atkelta iš 2 psl.)

tis (apie 1510 - 1545) yra bene ryškiausias lietuviškosios Re- formacijos veikėjas. Gimė Kul- voje (dabar Jonavos rajonas), todėl taip ir vadinamas.

Buvo labai talentingas. Gali- ma suvokti jo planų užmoji: at- naujinti Lietuvoje tikėjimą, plėsti joje mokslą, palaikyti ry- šius su aukščiausiais pareigū- nais ir mokslo garsenybėmis Lietuvoje ir Prūsijoje. Abraomo Kulviečio kolegijoje, įsteigtoje Vilniuje 1539 metais ir veiku- sioje iki 1542 metų, turėjo būti planuojama išleisti ir lietu- viškas knygas, nes lenkai ir gu- dai jau turėjo savo pirmąsias knygas.

Abraomas Kulvietis pradėjo kritikuoti katalikų kunigus. Protestantizmo skleidimas Lie- tuvoje tuo metu buvo draudžia- bias. Valdovas Žygimantas Se- nasis 1542 metais paskelbė Vil- niuje specialų dekretą prieš Abraomą Kulvietį: „... lietuvis Abraomas iš Kulvos, mūsų val- dinyns, nuo visuotinės šventosios Romos katalikų bažnyčios atsi- meta ir kitus kiek galėdamas savo naujais mokslais ir pakly- dimą traukia“. Iškilus teismo gresmei, Abraomas Kulvietis ir Jurgis Zablockis skubiai pasi- traukė į Karaliaučius pas kuni- gaikštį Albrechtą. Kuniagaikštis paskyrė Kulvietį organizuoti Karaliaučiuje universitetą. Ta- da Kulvietis, prieš apsispręsdamas dirbti Karaliaučiuje, kre- ipeis viešu, 1543 metais Ka- raliaučiuje išspausdintu laišku į Žygimanto Senojo žmoną val-

patirtį, ir tuo patiu save pratur- tina. Taigi santykių tarp poe- zijos ir skaitytojo yra ne pasy- vus, bet aktyvus Pabaigęs kalbą, dr. Šalna dar paskaitė savo ne- spausdintą eilėrašį „Žemė“.

Po programos, susirinkę ver- žėsi prie stalo su dr. Šalnos knygomis, pirkė jas ir prašė au- toriaus autografo. Pelnas už parduotas knygas eis Lietuvos partizanams.

Tikrai ta popietę Palm Beach apylinkės ir kitų vietovių lietu- viams buvo didelė šventė, nes turėjo progos susipažinti su vi- nu kūrybingo žmogaus pasau- liu, aplankyti jo statomą pilį, pasigerėti nematytais, neregė- tais vaizdais. Atiū poetui ir ren- gėjams.

Dalia Augūnienė

Jono Šalnos knygos sutiktuvės Floridoje

Palm Beach, Floridoje pasi- žymi daugybė galerijų, eile muzie- jų. West Palm Beach yra nese- niai pastatytas, modernus, di- džiulis teatras, Kravis Center. Jame koncertuoja pasaulinio garso orkestrai, muzikai, dai- nuoja žymūs dainininkai. Ta- čiau mums, lietuviams, bran- giausia sava daina, savų meni- ninkų kūryba, mūsų rašytojų žodis. Perna Palm Beach apy- linkėje koncertavo Vilniaus sty- ginis kvartetas, Juno Beach miesto rotušėje įvyko dr. Anta- no Lipskio tapybos darbų paro- da. Visiems pietų Floridos lietu- viams tai buvo didelės kultū- rinės šventės, liudijanti mūsų tautos kūrybingumą ir gyvas- tingumą. Šiais metais balandžio 8 dieną Piccadilly restora- ne rengėme kitą šventę — dr. Jono Šalnos 1996 metais Vilniuje iš- leisto epitafijų ir lyrikos rinki- nio *nurimusios bangos* sutiktū- ves.

Į sutiktuves suvažiavo daug apylinkės lietuvių. Ant stalo, uždegtos lietuviška staltiese, buvo padėta dr. Šalnos šaknų skulptūra, šalia išdėstytos *nuri- musios bangos* knygos egzem- plioriai. Palm Beach Lietuvių Bendruomenės apylinkės pirmininkė Alicija Solienė pasveikino susirinkusius, pristatė dr. Joną Šalną su žmona soliste Janina, ir pakvietė Dalia Augūnienę pristatyti *nurimusią bangą*.

Dalia Augūnienė savo kalbą pradėjo primindama, jog dr. Šalna yra ir medžio skulptorius, ir štai dabar poetas. Poeziją ra- šė daug metų, tačiau pasiryžo išleisti leidinį tik prieš porą me- tų, paragintas žmonos ir keleto artimų draugų. *nurimusią ban- gą* išleido savo lėšomis Vilniuje. Knyga išleista labai estetiškai,

papuošta dr. Šalnos šaknų skulptūrų nuotraukomis, pa- darytomis Algimanto Kežio, ir dailininkės Nijolės Šaltenytės iliustracijomis. Knygą išleido „Švyturio“ leidykla.

Daliai Augūnienėi pernai gruodžio mėnesį teko būti Kau- ne. Buvo labai šalta, daug snie- go, tačiau knygynuose stovėjo jauni žmonės, apžiūrėję kny- gas bei kitus leidinius Kalė- doms, dovanoms. Jai buvo ma- loni staigmena, kai tarp visų kny- gų, tartum pažįstamą iš šiltos Floridos, rado ir dr. Šalnos *nurimusią bangą*.

Dalia Augūnienė trumpai per- žvelgė dr. Jono Šalnos biografi- ją ir iškėlė du momentus, kurie turėjo padaryti labai didelę įta- ką autoriaus filosofiniam bren- dimui, jo pasaulėžiūrai ir pa- saulėjautai. Pirmasis momen-

tas yra tai, kad dr. Šalna gimė ir augo, paties autoriaus zo- dziais tariant, „lenkų okupuotam krašte“. Mokykloje jam rei- kėjo mokytis svetima kalba ki- tos šalies istoriją, literatūrą. Išėjus, už mokyklos sienų daž- nai tekdavo net pasimušti su lenkiukais dėl lietuviško žodžio. Antrasis momentas tai, kad dr. Šalna 12 metų turėjo palikti tė- vus ir važiuoti mokytis į Vilnių, o tėvams ūkininkams tai buvo didžiulė auka, netenkanč vienišelio sūnui.

Prelegentė pastebėjo, jog au- torius savo eilėraščiuose naudo- ją laisvą formą, nėra nei ritmo, nei rimo, nei didžiųjų raidžių. Knyga (307 psl.) plati apimtis, autorius paliečia nepaprastai daug temų, jo paties žo- dziais, rašo „apie gyvenimo prasmę kančioj, ir žmogaus bei pasaulio finale“. Placiu ap- žvelgė skyrių „Kruvinos pa- švaistės“, kurio eilėraščiai skirti Sibiro tremtiniais, kaliniams, jų artimiesiems. Prelegentė pa-

minėjo ir spaudos atsiliepimus bei kritikos straipsnius: Lietu- vos spaudoje *Gimtajame krašte* ir *Švyturij*, Amerikoje *Darbi- ninke*, ir Kanados *Tėviškos ži- buriuose*.

D. Augūnienė baigė sakyda- mą, jog parafrazuojant paties autoriaus žodžiais „Kartais, se- ni žodžiai prazysta nuosta- biaiis žiedais“, ir dr. Šalna yra vienas iš tų žmonių, kurie su- grįžo į Lietuvą su savo kūryba visiems amžiams.

Dr. Šalnos eilėraščius skaitė ir nepaprastai jautriai deklama- vo Ona Vaitkienė ir Roma Mil- dažienė. Ona Vaitkienė skaitė „Žmoną“ ir „Tarnaitę“, o Roma Mildažienė deklamavo „Sonų“ ir „Motiną“. Publika jas sutiko labai šiltais, o solistė Janina Šalnienė, autorius žmona, ap- dovanavo prelegentę ir dekla- muotojas gelėmis. Dailininkė Rimgailė Zotovienė pasveikino dr. Šalną Lake Worth Lietuvių kultūros muziejaus vardu, o Alicija Solienė paprašė dr. Šalną tarti keletą žodžių.

Dr. Šalna padėjo knygos su- tiktyvių iniciatoriams Onai ir dr. Vladui Vaitkams, Daliai Augūnienėi, Onai Vaitkieni ir Ro- mai Mildažienei, Palm Beach Lietuvių Bendruomenės apylin- kės valdybai ir visiems susirin- kusiems. Savo žodyje dr. Šalna kalbėjo apie tai, kaip jis supran- ta poeziją, ir apie santykį tarp skaitytojo ir poezijos. Autoriui poezija yra idėja apie idealus. Jinai yra tartum idealizuojama pili, kurią poetas stengiasi pas- tatyti. Poezija, taip kaip ir žmonių gyvenimas istorijos bė- gelyje, keičiasi, jinai turi pana- šumų su muzika ir su tapyba. Jinai užmena prasmę, bet jos nepasako, klausia klausimus, tačiau jų neatsako. Poezija iš- beprasmės buities kuria pras- mingą būtį.

Skaitytojas, skaitydamas poe- ziją, remiasi į savo gyvenimo

Knygos sutiktuvės Palm Beach, Florida, autorius dr. Jonas Šalna su pro- gramos atlikėjomis: kairėje — Ona Vaitkienė, dešinėje — Roma Mil- dažienė, Dalia Augūnienė. A. Augūno nuotrauka